

28.11.2024

EOAK/2910/2023

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Heidi Laurila

RIKOSILMOITUKSEN TEKEMINEN POTILAAN HENKILÖKUNTAAN KOHDISTAMASTA VÄKIVALLASTA

1 ASIAN VIREILLETULO JA KÄSITELTÄVÄ ASIA

Eduskunnan oikeusasiamies sai 23.1.2023 erään hyvinvointialueen työsuojeluvaltuutetulta tiedustelun, jossa kysyttiin, voiko työnantajan edustaja ilmoittaa poliisille rikoksesta epäillyn nimen tilanteessa, jossa hoitotyöntekijä on työssään joutunut väkivallan kohteeksi potilaan taholta. Kysyjä kertoi tiedustelleensa asiaa jo usealta taholta, mutta hän ei ollut saanut vastausta.

Katsoin työsuojeluvaltuutetulle antamassani vastauksessa 27.3.2023 (EOAK/618/2023), että tiedustelun kohteena oleva asia on tärkeä ja sillä on yleisempääkin merkitystä. Päätin ottaa asian tutkittavakseni eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omana aloitteena.

2 SELVITYS

Asian selvittämiseksi hankittiin selvitys ja lausunto sosiaali- ja terveysministeriöltä. Ministeriö antoi lausuntonsa 17.9.2023.

Sosiaali- ja terveysministeriö totesi lausunnossaan, että asiasta ei ole sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla erityislainsäädäntöä, jossa kyseisestä yksityiskohdasta olisi erityisesti säädetty.

Ministeriö totesi kuitenkin, että jo pelkkä tieto sosiaali- ja terveydenhuollon asiakassuhteesta on salassa pidettävä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan perusteella. Poliisilaissa, esitutkintalaissa, oikeudenkäyntikaarella ja sosiaali- ja terveydenhuollon erityislainsäädännössä on säädetty toisaalta terveydenhuollon ammattihenkilöiden ilmoitusoikeudesta ja -velvollisuudesta ja toisaalta poliisin ja tuomioistuimen tiedonsaantioikeuksista salassapitosäännösten estämättä. Kyseisen lainsäädäntökokonaisuuden perusteella hoitotyöntekijällä on joissakin tilanteissa jo muutenkin ilmoitusoikeus tai jopa ilmoitusvelvollisuus poliisille.

Lausunnossa mainittiin esimerkkeinä potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 13 §:n 4 momentin säännös (271/2015, kumottu 1.1.2024) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 62 § (703/2023, voimaan 1.1.2024). Näissä on kyse oikeudesta ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot.

Vaikka käsiteltävänä olevasta yksityiskohtasta ei ole varsinaista yksityiskohtaista sääntelyä edellä todettua potilaslain ja uuden asiakastietolain sääntelyä lukuun ottamatta, niin lienee selvää, että työntekijä voi ilmoittaa rikoksesta epäillyn henkilön nimen, vaikka kyseinen epäilty henkilö olisikin potilas. Ilmoituksen voi tehdä siten, että siitä ei välttämättä suoraan ilmene se, että epäilty on hoitosuhteessa, vaikka välillisesti se lienee kuitenkin useimmissa tilanteissa pääteltävissä. Lausunnon mukaan ministeriölle esitetystä kysymyksestä ei selviä, onko nimenomaan kyse epäilystä, jolla on voimassa oleva hoitosuhde vaiko ei. Toisaalta epäilty voisi olla esimerkiksi joku kolmas henkilö, joka on saapunut terveydenhuollon toimintayksikköön jostakin muusta syystä tai esimerkiksi potilaan läheinen tai muu häntä tukeva tai avustava henkilö.

Sen sijaan voisiko työnantaja kyseissä tilanteissa ilmoittaa rikoksesta epäillyn henkilön nimen hoitotyöntekijän puolesta, on edellä todettua potilaslain ja uuden asiakastietolain sääntelyä lukuun ottamatta lainsäädännössä säätämätön yksityiskohta. Tulkinta-apua voisi hakea edellä todetusta siltä osin, että ilmoituksen voisi tehdä siten, että tieto hoitosuhteesta ei selviäisi ilmoituksesta. Luonnollisesti työnantaja voisi ilmoittaa epäillyn nimen, mikäli ei ole kyse hoito- ja potilassuhteessa olevasta henkilöstä, edellyttäen, että muilta osin otetaan huomioon vallitseva lainsäädäntö siitä, missä tilanteissa työnantaja voisi ylipäättänsä ilmoittaa epäillyn nimen työntekijän puolesta poliisille.

3 RATKAISU

3.1 Arvioinnin lähtökohta

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin mukaan oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

3.2 Asiassa sovellettavia säännöksiä

Perustuslaki

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Perustuslain 18 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus lain mukaan hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta.

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan mukaan jokaisella, jonka tässä yleissopimuksessa tunnustettuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisen viranomaisen edessä siinäkin tapauksessa, että oikeuksien ja vapauksien loukkauksen ovat tehneet virantoimituksessa olevat henkilöt.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Potilaslaki

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Hänen hoitonsa on järjestettävä ja häntä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Julkisuuslaki

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki) 10 §:n mukaan salassa pidettävästä viranomaisen asiakirjasta tai sen sisällöstä saa antaa tiedon vain, jos niin erikseen tässä laissa säädetään.

Julkisuuslain 22 §:n mukaan viranomaisen asiakirja on pidettävä salassa, jos se tässä tai muussa laissa on säädetty salassa pidettäväksi tai jos viranomaisen lain nojalla on määrännyt sen salassa pidettäväksi taikka jos se sisältää tietoja, joista on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus. Salassa pidettävää viranomaisen asiakirjaa tai sen kopiota tai tulostetta siitä ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sitä teknisen käyttöyhteyden avulla tai muulla tavalla sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi.

Julkisuuslain 23 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen palveluksessa oleva samoin kuin luottamustehtävää hoitava ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä, eikä muutakaan viranomaisessa toimiessaan tietoonsa saamaa seikkaa, josta lailla on säädetty vaitiolovelvollisuus. Vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvaa tietoa ei saa paljastaa senkään jälkeen, kun toiminta viranomaisessa tai tehtävän hoitaminen viranomaisen lukuun on päättynyt.

Julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, asiakirjat, jotka sisältävät tietoja muun muassa tietoja henkilön terveydentilasta tai vammaisuudesta taikka hänen saamastaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta.

Julkisuuslain 29 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen voi antaa toiselle viranomaiselle tiedon salassa pidettävästä asiakirjasta, jos: 1) tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty; 2) se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa; 3) asiakirja on tarpeen käsiteltäessä ennakkotietoa, ennakkoratkaisua, viranomaisen päätöksestä tehtyä muutoksenhakua taikka toimenpiteestä tehdyn kantelun tai alustusasian taikka kansainväliselle lainkäyttö- tai tutkintaelimelle tehdyn valituksen käsittelemiseksi; 4) tieto on tarpeen viranomaiseen kohdistuvan yksittäisen valvonta- tai tarkastustehtävän suorittamiseksi.

Asiakastietolaki

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain (asiakastietolaki) 4 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedot ovat pysyvästi salassa pidettäviä. Salassa pidettävää asiakastietoa sisältävää asiakirjaa taikka sen kopiota tai tulostetta ei saa näyttää eikä luovuttaa sivulliselle eikä antaa sivullisen nähtäväksi tai käytettäväksi. Sivullisella tarkoitetaan tässä laissa terveydenhuollossa muita kuin asianomaisen palvelunantajan tai apteekin palveluksessa, lukuun tai sen toimeksiannosta potilaan terveyspalvelujen järjestämiseen tai toteuttamiseen taikka niihin liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä ja sosiaalihuollossa muita kuin asianomaisen palvelunantajan palveluksessa, lukuun tai sen toimeksiannosta sosiaalihuollon asiakkaan sosiaalipalvelujen järjestämiseen tai toteuttamiseen taikka niihin liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä.

Asiakastietolain 6 §:n mukaan vaitiolovelvollisuudesta ja salassapidosta saa poiketa asiakkaan suostumuksella tai jos siitä on tässä tai muussa laissa säädetty.

Asiakastietolain 8 luvussa on säädetty asiakastietojen luovuttamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä muille viranomaisille. Tähän lukuun sisältyvän 62 §:n mukaan palvelunantaja tai sen tehtäviä suorittava henkilö saa salassapitovelvollisuuden estämättä ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö sosiaalihuoltolain tai terveydenhuoltolain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

Tietosuoja-asetus

Henkilötietojen käsittelystä säädetään myös EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta).

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki

Terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 16 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta laatia ja säilyttää potilasasiakirjat sekä pitää salassa niihin sisältyvät tiedot säädetään sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa.

Lain 17 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen.

Poliisilaki

Poliisilain 4 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan poliisilla on päällystään kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu.

Oikeudenkäymiskaari

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 14 §:n mukaan lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattihenkilöstä annetussa laissa tai sen nojalla annetussa asetuksessa tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa todistaa henkilön tai hänen perheensä terveydentilaa koskevasta arkaluonteisesta tiedosta tai muusta henkilön tai perheen salaisuudesta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon, ellei se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, suostu todistamiseen. Tuomioistuin voi velvoittaa 1 momentissa tarkoitettun henkilön todistamaan, jos syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n mukaan sen estämättä, mitä 11 §:n 2 ja 3 momentissa, 12 §:n 1 momentissa taikka 13 tai 14 §:ssä säädetään, tuomioistuin voi velvoittaa lainkohdassa tarkoitettun henkilön todistamaan, jos se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, on kuollut ja jos erittäin tärkeät syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja seuraukset sen esittämisestä sekä muut olosuhteet sitä vaativat. Sen estämättä, mitä edellä 13 tai 14 §:ssä säädetään, mainituissa pykälissä tarkoitettu henkilö saa todistaa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä puolustuksen järjestämiseksi häntä tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevaa henkilöä vastaan esitetyn rangaistusvaatimuksen tai muun rikokseen perustuvan vaatimuksen vuoksi taikka hänelle tai häneen 22 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevalle henkilölle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

Rikoslaki

Rikoslain 15 luvun 10 §:ssä säädetään ilmoitusvelvollisuus poliisille tietyistä valmisteilla olevista törkeistä rikoksista.

Työturvallisuutta ja työsuojelua koskeva lainsäädäntö ja sopimukset

Työturvallisuuslain 8 §:n mukaan työnantaja on tarpeellisilla toimenpiteillä velvollinen huolehtimaan työntekijöiden turvallisuudesta ja terveydestä työssä. Tässä tarkoituksessa työnantajan on otettava huomioon työhön, työolosuhteisiin ja muuhun työympäristöön samoin kuin työntekijän henkilökohtaisiin edellytyksiin liittyvät seikat. Työnantajan on erityisesti otettava huomioon, että työntekijän henkilökohtaiset edellytykset voivat edellyttää yksilöllisiä työsuojelutoimenpiteitä työntekijän turvallisuuden ja terveyden varmistamiseksi. Huolehtimisvelvollisuuden laajuutta rajaavina tekijöinä otetaan huomioon epätavalliset ja ennalta arvaamattomat olosuhteet, joihin työnantaja ei voi vaikuttaa, ja poikkeukselliset tapahtumat, joiden seurauksia ei olisi voitu välttää huolimatta kaikista aiheellisista varotoimista.

Työturvallisuuslain 27 §:n mukaan työssä, johon liittyy ilmeinen väkivallan uhka, työ ja työolosuhteet on järjestettävä siten, että väkivallan uhka ja väkivaltatilanteet ehkäistään mahdollisuuksien mukaan ennakolta. Tällöin työpaikalla on oltava väkivallan torjumiseen tai rajoittamiseen tarvittavat asianmukaiset turvallisuusjärjestelyt tai -laitteet sekä mahdollisuus avun hälyttämiseen.

Työsuojelun valvonnasta ja työpaikan työsuojeluyhteistoiminnasta annetun lain 46 §:n mukaan työnantajan on viipymättä ilmoitettava poliisille ja aluehallintovirastolle työtapaturma- ja ammattitautilaissa tarkoitettua työtapaturmasta, joka on aiheuttanut kuoleman tai vaikean vamman.

YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (TSS-sopimus) 7 artiklan mukaan yleissopimuksen sopimusvaltiot tunnustavat jokaiselle oikeuden nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista, joiden erityisesti tulee taata muun muassa turvalliset ja terveelliset työolot (b-kohta).

Euroopan unionin peruskirjan 3 artiklan mukaan jokaisella on oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Peruskirjan 31 artiklan mukaan jokaisella työntekijällä on oikeus sellaisiin työoloihin, jotka ovat hänen terveytensä, turvallisuutensa ja ihmisarvonsa mukaisia.

Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (SopS 80/2002) 3 artiklassa määrätään muun oikeudesta turvallisiin ja terveellisiin työoloihin.

3.3 Arviointi

3.3.1 Yleistä salassapidosta ja tietojen luovuttamisesta

Terveydenhuollon toiminnassa korostuu luottamuksellisuuden periaate. Salassapitovelvollisuus on tärkeä edellytys luottamuksellisen hoitosuhteen syntymiselle ja ylläpitämiselle. Laadukas palvelu edellyttää, että potilaat voivat luottamuksellisesti hakeutua hoitoon ja että hoito toteutetaan potilaan yksityisyyttä kunnioittaen. Henkilön yksityisyyden suojan toteutumisen kannalta on olennaista, että tieto henkilön hoidosta ja hoitosuhteesta terveydenhuollon toimintayksikköön jää hänen niin halutessaan luottamukselliseksi.

Terveydenhuollon henkilökunnan salassapitovelvollisuudessa on kysymys perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatusta yksityisyyden suojasta sekä henkilötietojen suojasta.

Tieto siitä, että henkilö on tai on ollut terveydenhuollon toimintayksikössä potilaana, on julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 25 kohdassa tarkoitettu henkilön terveydentilaa tai saamaa terveydenhuollon palvelua koskeva tieto (ks. esim. KHO:2018:93). Kyseinen tieto on siten tämän lainkohdan perusteella salassa pidettävä. Potilasasiakirjoihin sisältyvänä tieto on salassa pidettävä myös asiakastietolain 4 §:n perusteella.

Salassa pidettävän tiedon saa antaa tiedon vain, jos kyseinen potilas antaa siihen suostumuksensa tai jos tietojen antamisesta on erikseen laissa säädetty. Asiakastietolaki tai terveydenhuollon ammattihenkilöistä annettu laki eivät oikeuta terveydenhuollon henkilöstöä antamaan oma-aloitteisesti poliisille salassa pidettäviä potilastietoja (ks. myös KKO 2011:91). Salassapitovelvollisuuden rikkominen on säädetty rangaistavaksi.

Lainsäädännössä on säädetty useita poikkeuksia terveydenhuollon henkilökunnan salassapitovelvollisuudesta. Terveydenhuollon ammattihenkilöille on säädetty lukuisia velvollisuuksia ja oikeuksia tehdä viranomaisille erilaisia ilmoituksia salassapitosäännösten estämättä. Tällaisia velvollisuuksia liittyy esimerkiksi lastensuojeluun ja ajoterveyteen. Oikeus ilmoittamiseen sisältyy esimerkiksi edellä mainittuun asiakastietolain 62 §:ään, joka oikeuttaa asiakasta koskevan tiedon ilmoittamiseen poliisille uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten. Lainsäädännössä on lisäksi säädetty tilanteista, joissa terveydenhuollon ammattihenkilöiden salassapitovelvollisuus väistyy. Tällainen on esimerkiksi oikeudenkäymiskaareissa ja esitutkintalaissa säädetty velvollisuus todistaa törkeiden rikosten kyseessä ollen (ankarin rangaistus vähintään kuusi vuotta vankeutta). Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 15 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilö saa myös todistaa siltä osin kuin tiedon ilmaiseminen on välttämätöntä muun muassa hänelle asianomistajana kuuluvien oikeuksien käyttämiseksi.

3.3.2 Yleistä työntekijöiden oikeudesta työturvallisuuteen ja oikeusturvaan

Terveydenhuollon työntekijöillä on oikeus turvallisuuteen työpaikallaan ja työssään. Tämä turvallisuus taataan työturvallisuutta ja työterveyshuoltoa koskevassa lainsäädännössä. Terveydenhuollon ammatissa toimimiseen ei sisälly velvollisuutta kohdata väkivaltaa.

Julkisen vallan on perustuslain mukaan huolehdittava työvoiman suojelusta. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää viranomaisilta paitsi sitä, että ne pidättyvät omassa toiminnassaan loukkaamasta ihmisoikeuksia, myös sitä, että viranomaiset aktiivisesti suojelevat kansalaisille turvattuja ihmisoikeuksia puuttamalla lainkäyttöpiirissään olevien yksityisten henkilöiden tai muiden tahojen toteuttamiin loukkauksiin. Viranomaisten velvollisuus suojella yksilöiden oikeuksia edellyttää myös, että on olemassa tehokas virallinen tutkinta tilanteessa, jossa yksilö on kohdannut väkivaltaa tai kuollut yksittäisten ihmisten toimesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään korostanut valtion positiivista toimintavelvoitetta yksilön hengen ja fyysisen koskemattomuuden turvaamiseksi.

3.3.3 Oikeudesta ilmoittaa potilaan terveydenhuollon työntekijään kohdistamasta väkivallasta

Kuten sosiaali- ja terveysministeriön lausunnossa todetaan, lainsäädännössä ei ole nimenomaisesti säädetty terveydenhuollon työntekijän tai hänen työnantajansa oikeudesta ilmoittaa poliisille kyseisen yksikön potilaan työntekijään kohdistamasta väkivallasta siten, että kyseinen potilas nimetään.

Ministeriö on lausunnossaan katsonut, että lienee selvää, että työntekijä voi ilmoittaa rikoksesta epäillyn henkilön nimen, vaikka kyseinen epäilty henkilö olisikin potilas. Ministeriön mukaan ilmoituksen voi tehdä siten, ettei siitä välttämättä suoraan ilmene potilassuhde, vaikka välillisesti se on useimmissa tilanteissa pääteltävissä.

Totean aluksi, että nähdäkseni salassapidon kannalta ongelmallisia eivät yleensä ole tilanteet, joissa rikosepäily kohdistuu muuhun henkilöön kuin toimintayksikössä hoidossa olevaan tai olleeseen potilaaseen. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi silloin, jos epäily kohdistuu toimintayksikössä vierailleeseen tai työskennelleeseen henkilöön. Näissä tilanteissa asiasta poliisille ilmoitettaessa ei ole välttämätöntä paljastaa kenenkään potilastietoja tai potilassuhdetta.

Tilanne, jossa rikosepäilyn kohteena on kyseisen yksikön potilas, on sen sijaan mielestäni salassapidon näkökulmasta ongelmallinen. Tässä tilanteessa asian tutkimiseksi välttämättömien tietojen antaminen poliisille voi olla käytännössä vaikeaa tai mahdotonta ilman potilassuhteen paljastumista.

Käsillä olevassa tilanteessa on kysymys potilaan yksityisyyden suojasta ja henkilötietojen suojasta. Toisaalta on kyse myös terveydenhuollon työntekijöiden turvallisuudesta ja suojelusta sekä oikeusturvasta. Tilanteessa, jossa on rikosvastuun toteuttamiseksi tarpeellista ilmoittaa potilaan tekemästä epäilystä rikoksesta poliisille, ovat potilaan ja työntekijän oikeudet jännitteisessä suhteessa keskenään.

Perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan niissä turvattuja oikeuksia rajoittavien toimenpiteiden on perustuttava lakiin, joka on riittävän täsmällinen ja sisältää asianmukaiset oikeussuojakeinot.

Kuten olen edellä todennut, salassapidettävien potilastietojen luovuttamisesta poliisille terveydenhuollon henkilöstöön kohdistuneen väkivallan seurauksena, ei ole erikseen säädetty lainsäädännössä.

Lainsäädännön puuttuessa olen laillisuusvalvonnassani vakiintuneesti tukeutunut perustuslakivaliokunnan käytäntöön.

Perustuslakivaliokunta on määritellyt perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset. Niiden mukaan perusteen, jolla perusoikeutta rajoitetaan, tulee olla perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävä. Sallittu rajoitusperuste voi siten olla esimerkiksi pyrkimys suojata jonkin toisen perusoikeuden tai toisen henkilön perusoikeuden toteutumista tai saavuttaa jokin muu sellainen päämäärä, joka on perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta objektiivisin perustein arvioituna hyväksyttävä.

Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi ja muutenkin suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Tämä tarkoittaa, että perusoikeuden rajoitus on sallittu vain, jos hyväksyttävä tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Perusoikeuksia ei siten ole sallittua rajoittaa tarpeettomasti tai vain varmuuden vuoksi, vaikka käsillä olisikin sinänsä hyväksyttävä rajoitusperuste. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeuteen.

Katson, että terveydenhuollon työntekijän koskemattomuus, turvallisuus ja oikeusturva eli mahdollisuus saattaa työntekijään kohdistunut väkivalta viranomaisten selvitettäväksi voi perusoikeuden rajoitusedellytysten täytyessä olla hyväksyttävä peruste tietojen luovuttamiseen.

Tietojen luovuttamisen tulee olla välttämätöntä ja suhteellisuusvaatimuksen mukaista. Tästä johtuu, että potilaan yksityisyyttä on suojattava niin pitkälle kuin se on mahdollista, ja tietojen luovuttaminen rajoitettava ainoastaan tutkinnan kannalta välttämättömiin tietoihin.

Korostan sitä, että jokainen tilanne on arvioitava erikseen, ja jokaisessa tilanteessa on punnittava tarvetta potilaan yksityisyyden ja toisaalta työntekijän oikeuksien suojelemiseen. Tavoitteena tulee olla sellaisen ratkaisun löytäminen, joka toteuttaa kyseessä olevien henkilöiden perusoikeudet mahdollisimman hyvin.

Katson, että oikeudellista merkitystä voi olla sillä, ilmoittaako tiedot poliisille loukkauksen kohteeksi joutuva työntekijä itse vai hänen työnantajansa. Mielestäni on ymmärrettävää, että yksittäinen työntekijä voi toivoa, esimerkiksi turvallisuussyistä, että ilmoituksen tekisi hänen työnantajansa.

Työnantajan ilmoitusoikeuden kannalta on merkitystä sillä, onko kyseessä asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos. Työnantajan ei nähdäkseni tule ilmoittaa poliisille rikoksesta tilanteessa, jossa syyttäjällä ei ole syyteoikeutta. Tällainen tilanne voi olla kyseessä asianomistajarikoksen kohdalla eli kun kyseessä on rikos, jonka poliisi tutkii vain silloin, jos uhri vaatii tekijälle rangaistusta.

Totean, että joissakin tilanteissa jo tapahtuneesta väkivallasta voi olla perusteltua ilmoittaa poliisille myös tulevan henkeen ja terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia varten tai uhkaavan teon estämiseksi, jolloin ilmoittamiselle salassapitovelvollisuuden estämättä on laissa säädetty peruste (asiakastietolaki 62 §).

Edellä esitetyn perustella totean, että tiedossani ei ole vakiintuneeseen lain tulkintaan tai oikeuskäytäntöön perustuvaa vastausta arvioitavanani olevaan oikeuskysymykseen.

Epätietoisuus oikeudesta ilmoittaa epäillyistä rikoksista poliisille on tullut esille myös tarkastustoiminnassani.

Katson, että sekä potilaiden että terveydenhuollon työntekijöiden oikeuksien turvaaminen edellyttää lainsäädännön selkeyttämistä.

Koska perustuslain mukaan kysymyksessä on asia, josta tulee säätää lailla, esitän sosiaali- ja terveysministeriölle, että se harkitsisi tarpeellisia lainsäädäntötoimia tässä päätöksessä käsitellyn asian selkeyttämiseksi, tarvittaessa yhteistyössä oikeusministeriön kanssa.

3.4 Terveydenhuollon henkilöstöön kohdistuvasta väkivallasta

Totean vielä, että olen laillisuusvalvonnassani, erityisesti tarkastustoiminnassa, yleisemminkin havainnut, että potilaiden henkilökuntaan kohdistuva väkivalta ja sen uhka vaikuttaa lisääntyneen. Pidän asiaa vakavana.

Terveydenhuollon työntekijöiden oikeusturvan ja myös laajemmin koko hoitoalan työhyvinvoinnin ja houkuttelevuuden kannalta on tärkeää, että henkilökuntaan kohdistuvaa väkivaltaa pyritään ehkäisemään ja siihen puuttumaan tehokkaasti eri tavoin. Pidän myös tärkeänä, että muut viranomaiset suhtautuvat terveydenhuollon henkilöstöön kohdistuvaan väkivaltaan ja sen uhkaan vakavasti ja siitä osoitetaan olevan seurauksia.

4 TOIMENPITEET

Saatan sosiaali- ja terveysministeriön tietoon esitykseni siitä, että se ryhtyisi tarpeellisiin toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni sosiaali- ja terveysministeriölle.

Pyydän ministeriötä ilmoittamaan 30.6.2025 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aihetta.

Lähetän tämän päätökseni tiedoksi myös työsuojeluvaltuutetulle, jonka tiedustelun (EOAK/618/2023) johdosta tätä asiaa ryhdyttiin tutkimaan.